

Українська мова

*Складне речення,
його типи.*

*Розділові знаки в
складному реченні*

Згадай!

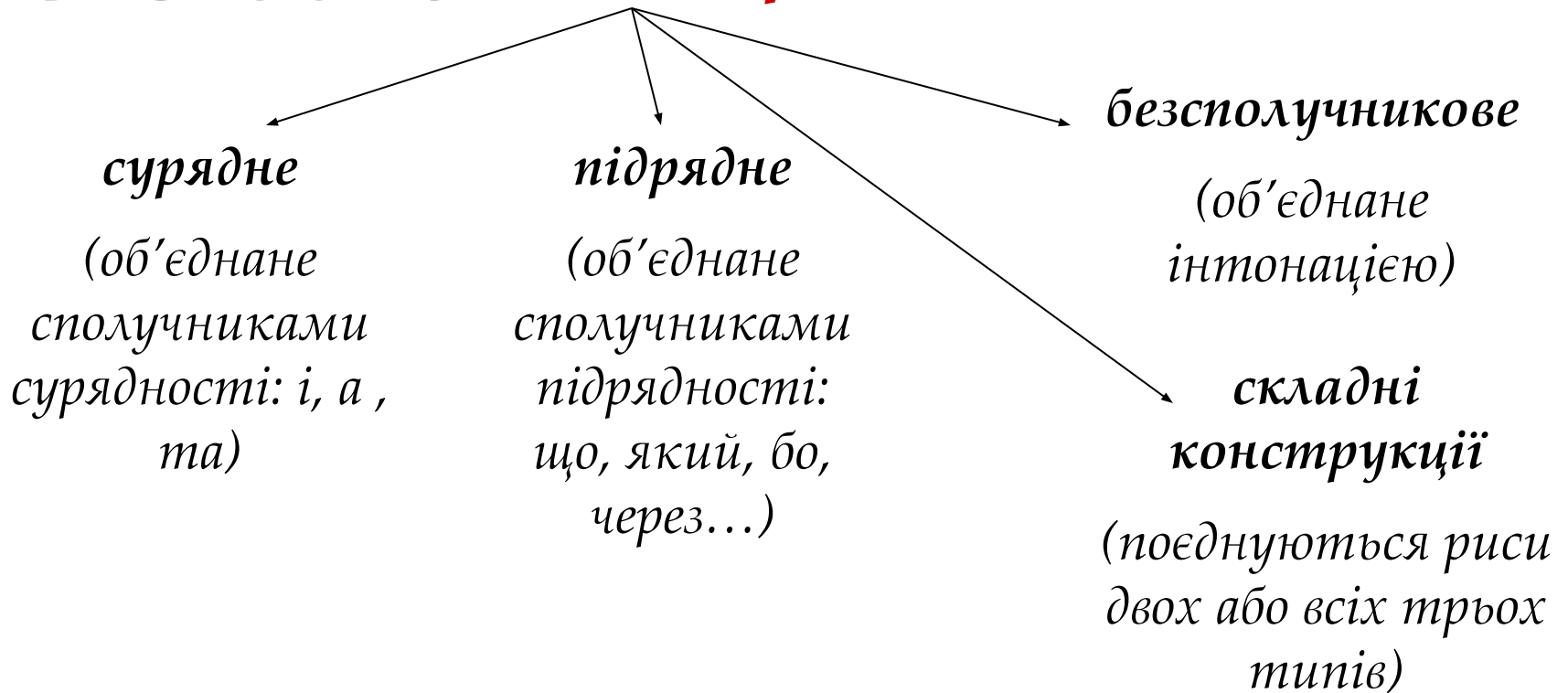
Складне речення – синтаксична одиниця, утворена з двох або більше об'єднаних за змістом та інтонацією частин, кожна з яких має граматичну основу.

Складне речення об'єднує кілька **простих**. Але, порівнюючи з простими реченнями, частини складного речення мають свої інтонаційні, синтаксичні й смислові особливості

Запиши в

зошиті!

Складне речення

Складносурядне

речення –

це складне речення, частини якого синтаксично рівноправні і об'єднані між собою сполучниками сурядності

Для поєднання частин складносурядного речення використовуються такі сполучники сурядності:

а) єднальні і, та, також, ні... ні, не тільки... а й, притому, причому;

б) протиставні а, але, та, проте, однак, зате;

в) розділові або, чи, або... або, чи... чи, то... то,

Складносурядне речення –

- *Проллється дощ – і душам стане світло на зоряних весняних островах (І.Снарська).*
 - *Настали ночі темні і глибокі, і в тиші вогкій туляться сади (М. Вороний).*
 - *А за вікном на квіти впали роси і соловей затьохкав у куцах. (В.Сосюра.)*
 - *Ось помандрують аж за синє море над смутком сіл високі журавлі; і хтось останній на полі дооре вузеньку смужку вогкої землі (Є. Плужник).*
-

Розділові знаки в складносурядних реченнях

Кома ставиться:

- перед усіма сполучниками сурядності — як одиничними, так і повторюваними.

І сонце, й день, і вишня в цвіті, і творчості крилата мить (П.Тичина).

Скільки є мудреців, та найвища завжди мудрість мам (Б. Чін)

Розділові знаки в складносурядних реченнях

Кома не ставиться:

- між двома частинами, з'єднаними єднальними чи розділовими сполучниками, якщо вони мають спільний другорядний член речення або спільні частки (*вже, тільки, лише* та ін.).

По узліссі і на галяві зеленіє перший ряст і цвітуть проліски та сон-трава (Леся Українка)

Розділові знаки в складносурядних реченнях

Кома не ставиться:

- якщо обидві частини питальні, окличні чи спонукальні.

Чи, може, щось наплутано віками і атом вручено нам безрозсудно рано? (П.Скунць)

Хай вітер знамена колише й співають в садах солов'ї! (В.Сосюра)

Розділові знаки в складносурядних реченнях

Кома не ставиться:

- якщо обидві частини є однотипними односкладними.

*Світало і хмарилось. Було затишно і пахло
вогкістю (А. Головка)*

*Степ і вітер. Степ і тиша. Степ і сонце.
Цілина (Л. Первомайський)*

Розділові знаки в складносурядних реченнях

Крапка з комою ставиться:

- якщо обидві частини далекі за змістом або ускладнені, тобто мають свої розділові знаки.

Все зраділо, стрічаючи день; і день зрадів, розцвітаючи, ясний, теплий, погожий (Панас Мирний)

Розділові знаки в складносурядних реченнях

Тире ставиться:

- якщо в другій частині виражається різке протиставлення, наслідок або швидка зміна подій.

Дощ пройшов — і Київ зеленіє (М. Рильський).

Ще мить — і Дрогочинська битва загримить (М. Бажан).

Складнопідрядне

~~речення~~

це складне речення, частини якого синтаксично нерівноправні й об'єднані між собою сполучниками підрядності.

У **складнопідрядному** реченні одне речення обов'язково головне, друге – залежне, підрядне. Від головного речення ставиться питання, на яке відповідає підрядне.

У **складнопідрядному** реченні іноді є вказівні слова (цей, той, увесь), там, туди.

~~Замість сполучника підрядності часом може~~
бути сполучне слово, що є членом речення (хто,

Складнопіорядні речення

- *Так приємно з гори полетіти до зір, коли крила – закоханий вітер (І.Снарська)*
- *Я раптом побачив, як падає вниз пошарпане давнє вітрило (П. Мовчан).*
- *Та поміж днів і літ, що змінюють світи, не в'яне в серці цвіт добра і доброти (М. Попадюк).*
- *Живі криниці, що таяться в пущі, в холодну ніч таяться уві сні (І. Снарська).*

речень

Види підрядних речень за значенням		Засоби зв'язку: сполучники	сполучні слова	вказівні слова
означальні		що, щоб, неначе, ніби, як	який, котрий, чий, де, куди, та ін.	той, такий, весь, всякий, все, кожний
з'ясувальні		що, як, щоб, ніби, мов	хто, який, чий, котрий, де	те
Обставинні	наслідку	так що		
	допусту	хоч, хоча, дарма що, незважаючи на те що		
	умови	коли, коли б, якби, якщо, як		то
	причини	бо, тому що, від того що, через те що		
	мети	щоб, для того щоб, з тим щоб, аби		для того, з тим
	ступеня і способу дії	щоб, ще як, чим-тим, мов, наче, ніби, ніж	скільки, наскільки як	так, такий, до того, настільки
	часу	як, як тільки	коли, поки, доки	доти, тоді
	місця		де, куди, звідки	там, скрізь, туди, звідки

Безсполучникове речення

Складне речення, частини якого поєднані між собою лише за допомогою інтонації – без сполучників і сполучних слів, називається **безсполучниковим**

У **безсполучниковому** реченні немає головного і підрядного речення, та все ж між його частинами можна встановити смислові зв'язки. **Безсполучникові** речення поділяються на:

- 1) Речення з відносно рівноправними частинами.
- 2) Речення з відносно залежними частинами.

У безсполучниковому складному реченні між його частинами ставляться такі розділові знаки: кома, крапка з комою, двокрапка, тире.

речення

- ❑ *Дощі перейшли у сніги, повітря запахло морозом (М. Луків).*
 - ❑ *Ще сонячні промені сплять — досвітні огні вже горять (Леся Українка).*
 - ❑ *Кружляє парком осінь рання, звучить зажурено мотив (З. Мироненко).*
 - ❑ *Знаю: вітер ніжний квіт обірве і розвіє цей весняний хміль (З. Мироненко).*
-

безсполучниковому реченні

- *Кому ставимо, якщо складові частин безсполучникового речення виражають послідовність чи одночасність подій:*
 - *Весна ледачого не любить, вона проворного голубить.*
-

Крапка з комою у безсполучниковому реченні

- Крапка з комою ставиться в тому випадку, коли окремі частини безсполучникового речення не мають тісного зв'язку у змісті або якщо в середині частин є свої розділові знаки.*
 - Ніч прозора, безшумна, тепла; ніби оксамитом огортає людину м'яке степове повітря.*
-

Двокрапка ставиться

1. Якщо друга частина розкриває чи доповнює зміст першої, вказує на причину того, про що говориться в першій частині.

2. Якщо в першій частині безсполучникового складного речення є слова *так, такий, одно,* конкретний зміст яких розкривається у другій частині.

3. Якщо в першій частині є дієслова *чути, знати, зрозуміти, бачити, дивитися, дивуватися і т.ін.,* які вказують, що в наступній частині буде викладено якийсь факт.

А. Бачу здалека: хвиля іскриста грає вільно по синьому морі. *(Леся Українка)*

Б. Сьогодні спочинем: близько хата, де дівчина ворота одчинить. *(Т.Шевченко)*

В. Здавна в Кавунів це так повелося: старі дома, а молодь здебільшого на марганцях. *(О.Гончар)*

Г. У цьому полі, синьому, як льон, де тільки ти і ні душі навколо, уздрів і скляк: блукало в тому полі сто тіней. *(В.Стус)*

Д. І сниться: він іде до хати, його стрічає рідна мати і каже ніжні слова. *(А.Малышко)*

Типе ставиться

Умови вживання	Приклади
Зміст частин зіставляється або протиставляється (їх можна з'єднати сполучниками <i>а, але</i>).	<i>Літо дбає – зима поїдає.</i>
Частини виражають швидку зміну подій (їх можна з'єднати сполучником <i>і</i>).	<i>Оглянувся – в порту вже кипить бій.</i>
Перша частина виражає час або умову того, про що йдеться в другій (їх можна з'єднати сполучниками <i>коли, якщо, хоч</i>).	<i>Захочеш пити – підеш до струмка.</i> <i>Посієш впору – матимеш зерна гору.</i>
Друга частина виражає наслідок, результат, висновок з того, про що йдеться в першій (їх можна з'єднати сполучником <i>так що</i>).	<i>На поле набігла тінь – ділянка темніє.</i>
Друга частина містить порівняння з тим, про що йдеться в першій (їх можна з'єднати сполучниками <i>наче, як</i>).	<i>Гляне – холодною водою обіллє.</i>

Складні синтаксичні конструкції

- ❑ - **Складне речення із сурядним та підрядним зв'язком.** *А речення - мов зоряний разок слів - намистинок, що світяться алмазно, і все довкіл сіяє так виразно. (Д. Білоус)*
- ❑ - **Складне речення із сурядним і безсполучниковим зв'язком.** *Збулись твої (Шевченкові) слова пророчі, і час оновлення настав, і темні просвіtilись очі, вчорашній раб Всесильним став. (М.Рильський)*
- ❑ - **Складне речення із підрядним та безсполучниковим зв'язком.** *А я додам: любити можна поезію в добу ракет, бо, дивна річ, людина кожна якоюсь мірою поет. (М.Рильський)*
- ❑ - **Складне речення із сурядним, підрядним та безсполучниковим зв'язком.** *Над вечір хуга втихла, хмари на заході почервоніли, сніг ~~стужавів і гостро заблищав, а повітря стало таким прозорим, що~~ було далеко видно голі дерева понад шляхом. (Григор Тютюнник)*

Розділові знаки в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними

1. Між однорідними підрядними реченнями, не з'єднаними сурядними сполучниками, ставимо **кому**:

Хоч на вулиці зимно і сніжно,

Хоч шумить надокучливе місто,

Я зберу обережно і ніжно

Всі ці згадки в безцінне намисто (О.Теліга).

Розділові знаки в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними

2. Між однорідними підрядними реченнями, які з'єднані неповторюваними сполучниками сурядності (*і, й, та, або, чи*), **коми не ставимо**:

Приємно, коли весною вода заливає хату і всі бродять по воді. Приємно, коли позіхає дід і коли дзвонять до вечерні літом (О.Довженко).

Розділові знаки в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними

3. Перед повторюваним єднальним чи розділовим сполучником, що з'єднує однорідні підрядні, **кому ставимо** за тими самими правилами, що й при однорідних членах речення:

*Люблю весни чарівний спів, **коли**,
прокинувшись від снів, земля поволі оживає, **і** серце
солодко співає, **і** кров у жилах
завмирає...(Т.Корольова)*

Розділові знаки в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними

4. Кому **при збігу сполучників** (чи сполучника і сполучного слова) ставимо тільки тоді, коли підрядну частину, що починається другим сполучником, можна опустити чи переставити, не порушуючи будови всього речення:

*Тож підіте і скажіте, **що, поки** я буду жити, не подумаю довіку зброї чесної зложити (Леся Українка).*

Розділові знаки, коли у складному реченні збігаються два підрядні сполучники

- Але якщо, вилучаючи частину з другим сполучником, потрібно перебудувати речення, бо його структура ламається, то кома між двома сполучниками не ставиться. Як правило, в останній частині складного речення є слова то, але, або.
- Брати Блаженки шепотілися між собою, що, коли треба буде, то вони стануть один до одного спинами (О. Гончар).
Мій біль бринить, зате коли сміюся, то сміх мій рветься джерелом на волю (О.Теліга).

Розділові знаки, коли у складному реченні збігаються сполучник сурядності та підрядності

- ☐ Кома ставиться між однорідними підрядними реченнями, з'єднаними повторюваними сурядними сполучниками, але перше підрядне речення від головного комою не виділяється.
 - ☐ Дерева можна обрізувати або коли ще сплять соки, або коли виростає листя (*З журналу*).
-